

Аргументи за и против данъчната тайна в България

Текст:
д-р Младен
Младенов

Аргументите за нуждата от данъчна тайна са общоизвестни твърдения. Контрааргументите пък са общоизвестни факти. И едните, и другите не се нуждаят от доказване. Всеки може сам да направи извод на какво да се довери. В тази насока е и настоящата статия – да предизвика размисъл и евентуално законодателно обсъждане във връзка с тематиката. Целта е да се докаже, че не само въвеждането на данъчната тайна в България е било ненужно и несполучливо, но към настоящия исторически момент е повече от задължително премахването на този правен институт в България.*

Скриване на доходи и имущество

Обикновено най-използваният аргумент е, че е нужно да се прикрият от недоброжелатели (похитители, грабители, крадци, изнудвачи, манипулатори, молители, просители и т.н.) доходите и имуществата на лицата. Действителността обаче показва съвсем друга картина.

Богатите хора се разпознават по външните белези на стандарта си на живот – яхти, самолети, автомобили, къщи, дрехи, аксесоари, а също и по разходите по заведения, пътувания и скъпи магазини. Те често сами парадират с този стандарт и дори нямат нищо против да дават интервюта за медиите в тази насока, понякога по изключително дразнещ за обществото начин. Техният обслужващ персонал има ясна визия за доходите и имуществото им и това споделя с близки и

познати. Следва изводът, че богатите хора в България очевидно са гарантирали собствената си сигурност по друг начин (например – мощна и професионална физическа охрана) и не разчитат на данъчната тайна.

Повечето граждани, които претендират да са „средна класа“ или VIP, живеят по стандарт по-висок от действителните им доходи и имущество (на кредит), което е аргумент в посока, че разкриването на данъчната тайна по-скоро би разубедило недоброжелателите им. Останалата част от населението живее в постоянни лишения, но изпълнява публичните си задължения. Тази (по-голямата, основна) част от гражданите по принцип няма нищо против да се разкрие данъчната им тайна, защото няма никакви основания за притеснения от евентуални недоброжелатели.

Прикриване на доходи и имущество

Този аргумент, за разлика от горния, има предвид несподелянето на информация за доходи и имущество с членове на семейството или близки лица. Но именно членовете на семейството познават най-добре стандарта на живот на самото семейство. Скриването на доходи и имущество от един член на семейството от другите е дълбоко неморален акт, който винаги ще доведе и до юридически действия от страна на другите членове на семейството, когато, рано или късно, те узнаят истината. Не трябва да се negliжира и целта на законодателната политика – тя е насочена към регулация на обществени отношения, а няма за цел да урежда личните.

Повечето българи нямат „ненужни средства“, за да ги крият от своите близки. Затова те не биха имали подобен аргумент за нуждата от данъчна тайна.

Опазване на фирмената тайна

Твърди се, че фирменият статус, плащания, финансови и стокови операции могат да дадат информация за успешния модел на работа на фирмата и така да го предоставят на всички други. Този аргумент е малко пресилен. В условията на информационно общество не само се знаят контрагентите на даден икономически субект, но и е повече от лесно да се установят финансови трансакции или физически превоз на стоки.

В този смисъл данъчната тайна не опазва икономическите субекти. Да не говорим, че движението на стоките и на услугите се извършва в много кратки срокове. Данъчната декларация се подава през следващата календарна година, когато тези стоки и услуги отдавна са се реализирали в стопанския живот.

Формален аргумент от позитивното право е, че действащият Търговски регистър дава прекалено достатъчно информация относно основни характеристики на търговците, т. е. „разкрива“ информация, която по силата на данъчното законодателство би била третирана като „данъчна тайна“, ако този регистър не съществуваше.

Опазване на частния живот

Твърдението е, че разходите за развлечения или имущество могат косвено да дадат информация за личния живот на лицето – привички, предпочитания, ориентация. Стремжът за по-добър и пълноценен живот е естествен за всяко човешко същество. Но склонността към разточителен лукс и екзотични дестинации дава индикации за „нездравословни“ мотиви на поведението. Това би могло да е повод за притеснения за т.нар. публични личности, които се стремят към общественото доверие.

За голяма част от българите този аргумент не съществува – те нямат доходи или имущество, което пряко да насочва към изводи за техни привички, предпочитания или ориентация.

Нещо повече – в модерното информационно общество не само медиите, но и социалните интернет мрежи разкриват „на показ“ различните измерения на личността. Затова изтъкнатият аргумент в тази насока е неоснователен и несериозен.

* Статията ще се развие в областта за правната (данъчната) политика и затова по принцип няма да се основава на формалните аргументи на позитивното (действащото право). Само няколко примера ще бъдат дадени в тази насока с оглед на по-добрата мотивировка на тезата. Стремжът е в статията да бъде използван достъпен език, а не юридически такъв, за да може тезата да бъде достъпна до възможно най-широка читателска аудитория. Затова и правни термини и дефиниции няма да бъдат използвани.

Морални или религиозни подбуди

А може ли да се приеме насериозно твърдението, че честното плащане на данъци за незаконни дейности е в интерес на обществото? Не, естествено – тези дейности са незаконни и не могат да формират облагаема данъчна основа. Ако те генерират приходи, по силата на наказателните, административно-наказателните и на гражданските закони, тези приходи би трябвало да се изземват в полза на държавата. Смешно звучи аргументът, че лицето не желае другите да разберат за извършваната от него дейност поради морални или религиозни подбуди и именно поради тях това лице „дава своята лепта в полза на обществото и държавата“, като си заплаща „честно данъците“, но това лице е толкова „скромно“, че не желае по никакъв начин тази негова „щедрост“ да се разгласява публично. Ако това действително се случва, тук трябва да се приложат строго разпоредбите на Закона за мерките срещу изпирането на пари и Закона за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност, т.е. „данъчната тайна“ тук е неуместна.

Ограничаване на доносничеството

Когато едно лице открие, че съседът или конкурентът не плаща нищо като публично задължение, а преуспява за сметка на другите, които си изпълняват честно публичните задължения, повече от нормално е за това да се уведомят компетентните власти. В една демократична и правова държава всяко едно лице би постъпило именно по този начин. Това не трябва да се възприема като доносничество. Съобщаването на компетентните власти за неизпълнение на публично задължение от когото и да е, би трябвало да се възприема като изпълнение на граждански дълг. В този аспект разкриването на данъчната тайна в резултат от проверката на данъчните власти е един важен инструмент за доверието на обществото към тях.

Богатството е лично измерение

Необяснимото богатство обаче е обществен проблем. Трудно би се оспорил фактът, че много от „богатите хора“ в България не само са получили по необясним начин огромни сред-

ства, но очевидно не плащат данъци за тях. Тук изрично трябва да се подчертае, че при една свободна пазарна икономика повече от нормално е чрез предприемачески дух, риск и много усилия за няколко десетилетия да се постигне висок жизнен стандарт. В този смисъл уважението и възхищението към личностите, постигнали това, е повече от нормално.

Разкриването на данъчната тайна за този кръг от хора е повече от необходимо. От една страна, това осигурява правото на информираност на обществото, а оттук – възможността за дебатиране на определени процеси и резултатите от тях и, разбира се, търсене на справедливото решение по тези проблеми. От друга страна, това гарантира реалното плащане на публични задължения за реални доходи и имущество.

Бюджетът е обективен факт

Във времена на бюджетен дефицит обаче е добре да се вижда кой колко плаща в общия бюджет. Причината за това е проста – при ограничения бюджетен ресурс апетитите към него се засилват. Не е нито икономически обосновано, нито справедливо, нито морално да се предоставят бюджетни средства на групи или лица, които не внасят нищо в общия бюджет. Единственото изключение в тази насока е, ако тези бюджетни средства са по приоритетни плащания.

При наличието на бюджетен дефицит данъчната тайна е повече от вредна. Неяснотата около приноса и консумацията от общия бюджет води до правен и данъчен nihilism, който е опасен. Възможно е групи от граждани да се демотивират в такава степен, че в следващия бюджетен период въобще да не правят своите вноски в бюджета.

Администрирането на данъците касае само компетентните власти

Налице са обаче скандални случаи на данъчно администриране. Без да се навлиза в конкретни факти по конкретни случаи, повече от видно е, че данъчно-осигурителното законодателство дава огромна възможност на данъчните власти да действат по правилата на оперативната самостоятелност. Най-просто казано, те имат правото да преценяват в отделни случаи как да постъпят. Такива случаи са например възможността

да се отсрочват и разсрочват данъчни задължения. По някои от тях се достига до парадоксални правни и обществени последици – оказва се, че лицата, вместо да бъдат санкционирани за неплатените изцяло и в срок данъчни задължения, биват едва ли не „наградени“, след като се възползват от законовите възможности за отсрочване и разсрочване на своите публични задължения.

Обществото остава много афектирано от такива случаи. Повече от ясно е, че данъчната тайна тук трябва да бъде премахната. От мотивите на съответните компетентни органи трябва да е видно за цялото гражданско общество защо е нужно да се приложат институтите на отсрочване и разсрочване (например – за да се запази производството и по този начин – и работните места) и как точно се прилагат законовите норми.

Ако това не се случи, остава съмнението за политически натиск, конфликт на интереси и корупционни действия. Същите проявления може и да не са налице, но вече съществува недоверие в органите на държавна власт.

Налице е законодателство относно публичността и прозрачността

За всички публични фигури данъчна тайна не би трябвало да съществува, а данните трябва да са достъпни за обществото. В последно време са налице такива драматични исторически събития (особено в международен мащаб), че този аргумент заслужава сериозно да бъде обсъждан съвместно с аргументите против него.

Не е достатъчно наличието на специалните закони като Закона за публичност на имуществото на лица, заемащи висши държавни длъжности и Закона за предотвратяване и разкриване на конфликт на интереси. При разкриването на данъчната тайна ще се даде достъп на обществото до информация, която освен формалните декларации по горните два закона ще съдържа в себе си данни и обстоятелства, установени и от данъчните органи.

Данъчната тайна е добре защитена в Националната агенция по приходите

Този аргумент е хубаво пожелание, но от житейска гледна точка може да не издържи всяка една проверка. ▶

▶ Няма съмнение, че ако нещо представя „тайна“ и тя се опазва от държавни органи, тази тайна може евентуално да бъде обект на „търговия“. Тук не са нужни доказателства, за да се обоснове тезата. Това е, ако не общоизвестен факт, поне общоизвестно твърдение. С премахването на „тайната“ автоматично се премахва и „пазара“ за нея. Аргументите, че със законови забрани, с вътрешни процедури, с контрол и надзор тази тайна ще бъде опазена и търговията с нея ще бъде невъзможна, са просто несериозни.

Данъчната тайна се споделя само по установения процесуален ред

Предоставянето и използването на информацията от данъчната тайна са подчинени на един особено рестриктивен законов режим. В обществото съществува съмнение, че за да се улесни достъпът до тази информация на други органи на държавна власт, тази законова процедура може би се пренебрегва в името на „доброто сътрудничество между органите“. Това по същността си е закононарушение, макар и от категорията на формалните. Премахването на тайната премахва и законовите процедури по отношение на нея, и по този начин – и възможностите от закононарушения в тази област.

Органите на власт работят добре и при наличната информация

Напротив, държавните и общински органи ще заработят по-ефективно, след като тази информация ще се разменя свободно, а не по мудната процедура по Данъчно-осигурителния процесуален кодекс, която „връзва ръцете“ и на НАП, и на другите институции.

Свободният обмен на информация между държавните и общинските органи ще гарантира държавността и спазването на за-

конността. Нещо повече – за да съществува електронно правителство, то по презумпция би трябвало да съществува единна информационна система за обмен на информация. Основните масиви в тази система ще са ЕСГРАОН и данъчните масиви. Няма съмнение, че данъчната тайна е една от основните пречки за създаване на електронното правителство в България. А ако то се създаде, данъчната тайна се обезсмисля, след като десетки и стотици хиляди държавни и общински служители ще имат достъп до тези масиви, включително и до данъчно-осигурителната информация.

Успехът не се доказва

Точно обратното е вярно – съразмерността между успеха в живота и приноса към и от този успех трябва да е видна. Това е едно от измеренията на справедливостта. Обществото е изградено на предположението за справедливост. Ако справедливостта не е видна, се натрупва обществено напрежение. Това напрежение не може да бъде овладявано до безкрай – рано или късно то ескалира и води до нежелани обществени събития.

Науката под една или друга форма е доказала наличието на „изгубени поколения на прехода“ в България. Причините за това са множество, но една от основните е, че по никакъв начин тези поколения не виждат пример за явна връзка между „преуспяването в живота“ и усилията за постигането му. Данъчната тайна е една бариера за това. Ако наистина с положените усилия се постига висок материален стандарт, това не би трябвало да представлява никаква тайна, а повод за гордост. Резултатът от това ще е налице личен и обществен пример, който ще мотивира все повече хора да полагат усилия, стремежи се към същия или подобен успех. Обратното води до нихилизъм, агресия и противоправно поведение.

Няма такъв аналог

Напротив, има – „Случаят Гърция“, който е показателен. Мерките за премахването на данъчната тайна в Гърция са насочени срещу масовото неплащане на данъци. Интересното е, че Европейската комисия не се противопоставя на подобен подход. Това означава, че и от политическа гледна точка, и от юридическа данъчната тайна „не е свещена крава“ на европейското правно пространство (защото често аргументите за и против се изчерпват с „така е в Европа“). При определени обстоятелства премахването на данъчната тайна е полезно и удачно.

Българският законодателен орган би трябвало да премахне данъчната тайна сега, а не да се изчака развитието на обществени и финансови събития от типа „Гърция“, защото тогава ще бъде прекалено късно.

В България е налице ефективна данъчна система

Не може да се очаква една наистина работеща данъчна система, след като има непрозрачност за доходите и имуществата на лицата и кореспондиращите публични задължения. Нужни са сериозни обсъждания в тази насока, включително и с изтъкване на аргументи и контрааргументи, които не са намерили място в настоящата статия.

Единствената уговорка, която трябва да се направи е, че ако се премахне данъчната тайна в България, законодателството трябва внимателно да прецизира запазването на личните данни на гражданите при достъпа до данъчните декларации. Обаче трябва да се дефинира по нов начин връзката на личните данни с правото на личен и семеен живот и разграничаването на личните данни от публичните задължения на гражданите. Едно модерно законодателство трябва да е интелигентно и адекватно на действителността, а не да приповтаря до безкрай отживели и понякога вредни правни институти.

Надявам се, че настоящата статия ще провокира един добронамерен и конструктивен дебат за института на „данъчната тайна“ в България. Съвременните реалности извеждат пред държавата и обществото нови предизвикателства, които изискват адекватни мерки, включително и чрез преобмисляне на парадигмите в законодателството. ■

Единствената уговорка, която трябва да се направи, е, че ако се премахне данъчната тайна в България, законодателството трябва внимателно да прецизира запазването на личните данни на гражданите при достъпа до данъчните декларации.